

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการ การพัฒนาสื่อสนับสนุนการขับเคลื่อนขบวนการแรงงาน

(ข้อตกลงเลขที่ 53-00-0312 รหัสโครงการ 53-00-0332-9)

โดย

มูลนิธิพิพิธภัณฑ์แรงงานไทย

ได้รับทุนสนับสนุนโดย

แผนงานพัฒนาคุณภาพชีวิตแรงงาน

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

พฤษภาคม 2555

บทคัดย่อ

โครงการการพัฒนาสื่อสนับสนุนการขับเคลื่อนขบวนการแรงงาน มุ่งหวังที่จะใช้สื่อเป็นเครื่องมือสร้างเอกภาพของขบวนการแรงงาน และสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาแรงงานจากมุมมองของแรงงานในสื่อกระแสหลัก อันจะนำไปสู่การทำให้สังคมเกิดความเข้าใจ “คุณค่าความเป็นแรงงาน” และ “ขบวนการแรงงาน” เพิ่มมากขึ้น โดยใช้วิธีการเสริมศักยภาพในการผลิตสื่อให้กับผู้นำแรงงานหรือนักปฏิบัติการแรงงานระดับพื้นที่ให้เป็นนักสื่อสารหรือนักส่งข่าว ทำหน้าที่เป็นกระบอกเสียงในการบอกเล่าเรื่องราวของแรงงานโดยตัวของแรงงานเอง พร้อมกับเพิ่มช่องทางการบอกเล่าข้อมูลข่าวสารของแรงงานกลุ่มต่างๆ ทั้งการผลิตจดหมายข่าวในพื้นที่ เพื่อสนับสนุนการทำงานของขบวนการแรงงาน และการผลิตผลงานเพื่อสื่อสารกับสังคม ผ่านเว็บไซต์ voicelabour.org และหนังสือพิมพ์ออยซ์เลเบอร์

นอกจากนั้น โครงการยังทำหน้าที่ประสานงานกับสื่อกระแสหลัก เพื่อสนับสนุนการขับเคลื่อนนโยบายที่จะทำให้แรงงานเข้าถึง 3 ส ได้แก่ สิทธิ สุขภาพ และสวัสดิการ รวมถึงความเป็นธรรมในการสร้างอาชีพและรายได้

ผลจากการดำเนินโครงการพบว่า โครงการจัดอบรมนักสื่อสาร 19 ครั้ง นอกจากผู้นำแรงงานที่เป็นภาคีของโครงการ 9 แห่ง ได้แก่ อ้อมน้อย-อ้อมใหญ่ สมุทรปราการ ฉะเชิงเทรา ปราจีนบุรี สระบุรี ระยอง/ชลบุรี อยุธยาและใกล้เคียง รังสิตและใกล้เคียง และภูเก็ต โครงการยังได้ขยายพื้นที่ปฏิบัติงานสู่ภาคอื่นๆ เช่น สมาพันธ์แรงงานนิโตรเลียมและเคมีภัณฑ์ สมาพันธ์แรงงานและการเงินแห่งประเทศไทย สภาพัฒนาแรงงาน เครือข่ายเกษตรพันธสัญญา สหภาพแรงงานรัฐวิสาหกิจ ฯลฯ มีผู้ผ่านการอบรมรวม 277 คน ในจำนวนนี้มีผู้ผลิตผลงาน 84 คน หรือ ประมาณร้อยละ 31 ของผู้เข้ารับการอบรมทั้งหมด ผลิตผลงานรวม 587 ชิ้น ในจำนวนนี้มี 35 ชิ้นเป็นสื่อวิทัศน์ ซึ่ง 4 ใน 35 ชิ้นได้ออกอากาศผ่านรายการนักข่าวพลเมือง สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส และที่น่าสนใจคือ นักสื่อสาร 25 คน มีผลงานสม่ำเสมอ

เว็บไซต์โครงการเริ่มเปิดให้บริการตั้งแต่วันที่ 25 กันยายน 2553 จนถึงวันสิ้นสุดโครงการ (31 พฤษภาคม 2554) มีผู้เข้าเยี่ยมชมรวม 240,639 ครั้ง (ข้อมูลยอดเข้าเยี่ยมชมอาจคลาดเคลื่อนไปบ้างเนื่องจากเว็บไซต์ถูก Hack หลายครั้ง) มีผลงานรวม 1,056 ชิ้น สูงกว่าที่ตั้งเป้าหมายไว้ (อย่างน้อย 2 พื้นที่ผลิตสื่อเดือนละ 6 ชิ้นต่อพื้นที่ รวม 240 ชิ้น) คิดเป็นประมาณ 4.4 เท่า และ จากการสนทนาอย่างไม่เป็นทางการ สื่อมวลชนกระแสหลักบางคนระบุว่าได้ใช้ข้อมูลจากเว็บไซต์ในการเขียนข่าวแรงงาน การมีเว็บไซต์

ทำให้การหาข่าวและการทำความเข้าใจขบวนการแรงงานทำได้ง่ายขึ้น ขณะที่ข้าราชการกระทรวงแรงงานจำนวนหนึ่งกล่าวว่า เดียวนี้ต้องเข้าไปดูข่าวในเว็บไซต์แรงงานเป็นประจำ เพื่อความเคลื่อนไหวและรับรู้ปัญหาของแรงงาน

หนังสือพิมพ์วอยซ์เลเบอร์ เริ่มต้นล่าช้ากว่าเป้าหมายที่ตั้งไว้ 1 เดือน ฉบับแรกพิมพ์เดือนธันวาคม 2553 (แทนที่จะเป็นเดือนพฤศจิกายน 2553) และเพิ่มจำนวนพิมพ์จากเป้าหมายเดิมอีก 1 ฉบับ ทำให้ตลอดโครงการมีการจัดพิมพ์รวม 18 ฉบับ แต่ละฉบับพิมพ์จำนวน 3,000 เล่ม ส่วนในแง่ผลงาน ปรากฏว่ามากกว่าครึ่งในหนังสือพิมพ์ทุกฉบับเป็นผลงานของนักสื่อสาร และในหนังสือพิมพ์ 18 ฉบับ รวมมีผลงานของนักสื่อสารสูงถึง 332 ชิ้น (เป็นชิ้นข่าวที่คัดเลือกมาจากเว็บไซต์ voicelabour.org)

ในระดับพื้นที่ มีศูนย์แรงงานผลิตจดหมายข่าวทั้งหมด 9 แห่ง มีผลงานรวมกันทั้งหมด 173 ชิ้น ศูนย์แรงงานที่มีการผลิตจดหมายข่าวค่อนข้างสม่ำเสมอมี 5 แห่ง คือ อ้อมน้อย-อ้อมใหญ่ สระบุรี สมุทรปราการ ฉะเชิงเทรา ชลบุรี-ระยอง

สิ่งที่น่าสนใจอย่างยิ่งของโครงการคือ ตลอดกระบวนการในการฝึกอบรมนักสื่อสาร ตั้งแต่ขั้นตอนเตรียมการ การอบรมเขียนข่าว อบรมตัดต่อ จนถึงการอบรมการเป็นบรรณาธิการข่าว โครงการได้ “นักข่าวตัวจริง” มาเป็นครูให้กับนักสื่อสาร ได้แก่ นักข่าวหนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ มติชน แนวหน้า โพสต์ทูเดย์ บางกอกโพสต์ ไทยรัฐ และสื่อโทรทัศน์ ทีวีช่อง 3 ไทยพีบีเอส รวมทั้งศูนย์ข้อมูล & ข่าวสืบสวนเพื่อสิทธิพลเมือง" หรือ TCIU ด้วยเหตุนี้การสานสัมพันธ์ภาคีให้เข้าถึงสื่อสาธารณะจึงเกิดขึ้นโดยอัตโนมัติ หรืออาจจะเรียกว่า นี่คือการสานสัมพันธ์เชิงรุก ทำให้นักสื่อสารใกล้ชิดกับนักข่าวตัวจริงตั้งแต่เริ่มต้น ได้โอกาสอบรมการติดต่อกับทีมฝึกอบรมนักข่าวพลเมือง สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส เข้าร่วมในอีกหลายเวทีของไทยพีบีเอส รวมถึงมีผลงานได้ออกอากาศในรายการนักข่าวพลเมือง 7 ชิ้น (ของนักสื่อสาร 4 ชิ้น ส่วนกลาง 3 ชิ้น) และไทยพีบีเอสยังทำรายการสำคัญที่เป็นผลเกี่ยวเนื่องกับโครงการอีก 5 รายการ รวม 15 ครั้ง คือ รายการมองมุมใหม่ ตอน นักสื่อสารแรงงาน (17 ก.ค.54) รายการชีวิตจริงยิ่งกว่าละคร เรื่องแรงงานกู้ภัย นักสื่อสารแรงงานที่เป็นอาสาสมัครแรงงานศูนย์พื้นที่อยุธยา (20 พ.ย.54) รายการวาระประเทศไทย เรื่อง เส้นทางพ.ร.บ.ประกันสังคม(26 มี.ค.55), ปฏิรูปสำนักงานประกันสังคมเป็นอิสระ(27 มี.ค.55), เส้นทางประวัติศาสตร์แรงงานไทย(8 เม.ย.55),ชีวิตแรงงาน(ถูกเลิกจ้างหลังน้ำท่วม-10 เม.ย.55), แรงงานนอกระบบ(13 เม.ย.55) รายการเวทีสาธารณะ เรื่อง ถอดบทเรียนน้ำท่วม(7 ม.ค.55), ปฏิรูปกฎหมายประกันสังคม กฎหมายประชาชน ความจริงใจของผู้แทน(31 มี.ค.55), กลับถิ่น กระแสวิพากษ์วิจารณ์แรงงานไทย (28 เม.ย.55) รายการเสียงประชาชนเปลี่ยนประเทศไทย เรื่อง แรงงานบนเส้นทางฝันที่ตีบตัน(8 เม.ย.55)

แรงงานในภาคอุตสาหกรรม(การรวมตัวเพื่อสวัสดิการ-12 เม.ย.55), แรงงานคืนถิ่น(สงกรานต์-15 เม.ย. 55), แรงงานข้ามชาติ(น้ำท่วม-การรวมกลุ่ม-22 เม.ย.55), ความเป็นมา สถานการณ์แรงงาน และทางออก (29 เม.ย.55)

นอกจากนั้น ตัวแทนโครงการยังได้รับแต่งตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้ชมและผู้ฟังรายการของสถานี และรับเป็นเจ้าภาพจัดเวทีรับฟังความคิดเห็น 3 ครั้ง

เมื่อสามารถประสานกับสื่อส่วนกลางได้โดยตรง นักสื่อสารแรงงานส่วนใหญ่จึงให้ความสำคัญกับสื่อในท้องถิ่นค่อนข้างน้อย ประกอบกับปัญหาแรงงานเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับทุนข้ามชาติ การแก้ไขปัญหาคืออาศัยการเจรจาต่อรองโดยใช้องค์กรระดับชาติเป็นสำคัญ และหลายข้อเสนองานก็ต้องการกระทำผ่านนโยบายระดับชาติเท่านั้น โครงการจึงปรับบทบาทมาให้ความสำคัญในการทำงานกับสื่อส่วนกลาง แต่ก็ได้ จัดหา “คู่มือทำงานกับสื่อมวลชนของนักสหภาพแรงงาน” และรายชื่อสื่อมวลชนในพื้นที่พร้อมวิธีติดต่อ แจกจ่ายให้นักสื่อสารและภาคีโครงการ

อย่างไรก็ดี มีศูนย์แรงงาน 2 แห่งที่ให้ความสำคัญกับการสานสัมพันธ์กับสื่อท้องถิ่น คือ ภูเก็ตและ เชียงใหม่-ลำพูน

จึงไม่น่าแปลกใจที่ตลอดโครงการสื่อมวลชนนำเสนอข่าวขบวนการแรงงาน(เท่าที่รวบรวมได้)ไม่น้อยกว่า 943 ชิ้น ประกอบด้วย 1. ข่าวในสื่อสิ่งพิมพ์ 637 ชิ้น ในสื่อ 11 แห่ง ได้แก่ มติชน ข่าวสด กรุงเทพธุรกิจ แนวหน้า บางกอกโพสต์ ไทยรัฐ เดลินิวส์ ผู้จัดการ โพสต์ทูเดย์ เดอะเนชั่น และคมชัดลึก 2. ข่าวในสื่อโทรทัศน์ 168 ชิ้น ในสื่อ 10 แห่ง ได้แก่ ไทยพีบีเอส, ช่อง 3, ช่อง 5, ช่อง 7 สี, ช่อง 9, สทท.ช่อง 11, Nation Channel, ผู้จัดการ, Voice TV, TNN และ DNN. ข่าวสื่อออนไลน์ 138 ชิ้น ในสื่อ 22 แห่ง ได้แก่ ประชาไท, ประชาธรรม, สำนักข่าวอิศรา, สำนักข่าวไทย, สำนักข่าวกรมประชาสัมพันธ์, มติชนออนไลน์, กรุงเทพธุรกิจ, ผู้จัดการ, เนชั่นทันข่าว, ประชาชาติธุรกิจ, บ้านเมือง, ไทยรัฐ, เดลินิวส์, แนวหน้า, โลกวันนี้, โพสต์ทูเดย์, ฐานเศรษฐกิจ, คมชัดลึก, ไทยโพสต์, phuketindex.com, ข่าว MSN และ ไอเอ็นเอ็น

อย่างไรก็ตาม การทำงานสื่อสารของขบวนการแรงงานโดยรวมยังถือเป็นภาวะที่หนักหน่วง ยังจำเป็นต้องมีกลไกส่วนกลางเป็นแกนในการขับเคลื่อนการทำงาน ทั้งการผลิตและเชื่อมต่อข้อมูลข่าวสารรวมทั้งการผลิตสื่อทั้งเว็บไซต์และหนังสือพิมพ์ การจะทำให้ นักสื่อสารแรงงานมีขีดความสามารถในการทำงานสนับสนุนการขับเคลื่อนของขบวนการแรงงานและสังคมได้อย่างต่อเนื่องและเกิดความยั่งยืนนั้น จำเป็นต้องมีการสนับสนุนเพื่อสานต่อการทำงานอีกระยะหนึ่ง เพื่อบ่มเพาะประสบการณ์เสริมสร้างศักยภาพให้สามารถแบกรับภาระได้อย่างแท้จริง

กิตติกรรมประกาศ

มูลนิธิพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร ริเริ่มโครงการการพัฒนาสื่อสนับสนุนการขับเคลื่อนขบวนการแรงงาน โดยมุ่งหวังที่จะใช้สื่อที่ผลิตโดยแรงงาน เป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนให้ขบวนการแรงงานเข้มแข็ง และทำให้สังคมเกิดความเข้าใจ “คุณค่าความเป็นแรงงาน” และ “ขบวนการแรงงาน” เพิ่มมากขึ้น

แรกเริ่มหลายฝ่ายอาจจะไม่แน่ใจว่า คนงานจะสามารถลุกขึ้นมาเขียนหรือบอกเล่าเรื่องราวของตนเองด้วยตนเอง แต่ด้วยความร่วมแรงร่วมใจของพี่น้องแรงงาน ทั้งตัวนักสื่อสารเอง ผู้นำแรงงานในพื้นที่ (ต้นสังกัด) คณะกรรมการสมานฉันท์แรงงานไทย ภาควิชาเครือข่ายแรงงานทุกภาคส่วน และภาคีเครือข่ายนอกขบวนการแรงงาน ล้วนหนุนเสริมซึ่งกันและกันจนสามารถพิสูจน์ชัดว่า “คนงานทำได้จริง”

แต่ทั้งหมดนี้คงเกิดขึ้นไม่ได้ หากมิได้แรงสนับสนุนจาก แผนงานพัฒนาคุณภาพชีวิตแรงงาน สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

คณะทำงานขอขอบคุณ แผนงานพัฒนาคุณภาพชีวิตแรงงาน ที่ช่วยสนับสนุนงบประมาณและให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์กับคณะทำงานด้วยไมตรีจิตอย่างสม่ำเสมอ โดยเฉพาะในช่วงที่เกิดเหตุภัยพิบัติ น้ำท่วมที่ท่วมเทแรงกายแรงใจช่วยเหลือพี่น้องแรงงานและผู้ประสบภัยน้ำท่วม

ขอขอบคุณพี่น้องในคณะกรรมการสมานฉันท์แรงงานไทยทุกท่าน สภาเครือข่ายกลุ่มผู้ป่วยจากการทำงาน สมาพันธ์แรงงานรัฐวิสาหกิจสัมพันธ์ สมาพันธ์แรงงานเครื่องใช้ไฟฟ้า อิเล็กทรอนิกส์ ยานยนต์ และโลหะแห่งประเทศไทย เครือข่ายแรงงานนอกระบบ เครือข่ายเกษตรกรพันธสัญญา ที่ท่วมเทเสียสละเพื่อขบวนการแรงงาน และพร้อมสนับสนุนการทำงานของนักสื่อสารตลอดเวลา

ขอขอบคุณ ศูนย์แรงงานพื้นที่ต่างๆ ประกอบด้วย ศูนย์สมุทรปราการ ศูนย์ฉะเชิงเทรา-ปราจีนบุรี ศูนย์ชลบุรี-ระยอง ศูนย์รังสิต ศูนย์อยุธยาและใกล้เคียง ศูนย์อ้อมน้อย-อ้อมใหญ่ ศูนย์สระบุรีและใกล้เคียง ศูนย์รังสิต และ ศูนย์ ภูเก็ต ที่ให้การสนับสนุนนักสื่อสารแรงงานผลิตผลงาน และเป็นหน่วยขับเคลื่อนขบวนการแรงงานที่มีพลังมาโดยตลอด

และที่ต้องขอขอบคุณเป็นพิเศษคือ คุณภาสกร จำลองราช คุณชุตติมา นุ่นมัน หนังสือพิมพ์มติชน คุณภัทร คำพิทักษ์ คุณจันทร์เพ็ญ สุทธิเจริญพันธ์ หนังสือพิมพ์บางกอกโพสต์ คุณจิรนนท์ หาญอัมระวิทย์ เว็บไซต์ประชาไท คุณสิรินาฏ ศิริสุนทร หนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ คุณชัยภัทร ธรรมวงษา หนังสือพิมพ์แนวหน้า คุณบุศกร อังคณิต คุณโกวิท โพธิสาร คุณภูมิพัฒน์ บุญเลี้ยง รวมถึงทีมนักข่าวพลเมือง ไทยพีบี

เอส คุณชฎิลีพร บุตรโคตร ศูนย์ข้อมูล & ข่าวสืบสวนเพื่อสิทธิพลเมือง" หรือ TCJU ที่กรุณาร่วมคิดร่วมสร้าง เป็นพี่เลี้ยงและผู้สนับสนุนด้านปัญญาและทักษะฝีมือให้นักสื่อสารตลอดโครงการและตลอดไป

เหนือสิ่งอื่นใด ต้องขอขอบคุณความวิริยะอุตสาหะของนักสื่อสารทุกคน ที่ทุ่มเทแรงกายแรงใจผลิต ผลงานจนทุกฝ่ายยอมรับว่า “คนงานทำได้จริง” ทำให้ทุกคนรู้ว่า “วอยซ์เลเบอร์ สื่อสารแรงงาน สร้างสรรค์ สังคม”

สุดท้ายที่ จะลืมขอบคุณไปไม่ได้คือ พี่น้องผู้ใช้แรงงานทุกคนที่เป็นเจ้าของเรื่องราว

ด้วยจิตคารวะ

วิชัย นราไพบุลย์

หัวหน้าโครงการ ฯ

คำนำ

การสร้างนักสื่อสารและการสานสัมพันธ์กับสื่อกระแสหลักเป็นหนึ่งในความพยายามสร้าง “พื้นที่” เพื่อเสริมศักยภาพของขบวนการแรงงาน และทำให้สังคมเข้าใจ “ความเป็นคนงาน” กับ “ขบวนการแรงงาน” โดยใช้วิธีฝึกอบรมให้แกนนำแรงงานที่มีศักยภาพและความพร้อมเป็นนักสื่อสารและหรือช่างข่าว เพื่อทำหน้าที่เป็นคนบอกเล่าเรื่องราวของแรงงาน โดยแรงงาน เพื่อแรงงาน ด้วยวลีสั้นๆว่า “วอยซ์ เลเบอร์ สื่อสารแรงงาน สร้างสรรค์สังคม”

ในแต่ละขั้นตอนของการทำงาน ได้รับความร่วมมือจากภาคีที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนเป็นอย่างดี ทำให้ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น มีมากกว่าเป้าหมายที่ตั้งไว้หลายเท่า สามารถเพิ่มพื้นที่ข่าวในสื่อกระแสหลักอย่างเห็นได้ชัด โดยเฉพาะในช่วงเกิดภัยพิบัติน้ำท่วม ข่าวแรงงานถูกนำเสนอมานับสื่อต่างๆต่อเนื่องตลอดเดือน พฤศจิกายนถึงพฤษภาคม 2554 และที่สำคัญ ตัวแทนโครงการได้รับแต่งตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้ชมและผู้ฟังรายการ สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส แสดงถึงการยอมรับและมีตัวตนที่ชัดเจนของแรงงานในสื่อกระแสหลัก

นอกจากนั้น การทำงานสื่อเชิงรุก ยังมีส่วนสนับสนุนให้การขับเคลื่อนนโยบายแรงงานในภาพรวมดีขึ้น เพราะคนงานทั้งในส่วนกลางและในพื้นที่สามารถทำงานสนับสนุนซึ่งกันและกัน เช่นการรณรงค์เรื่อง 300 บาทเท่ากันทั่วประเทศ ทันที การรณรงค์เรื่องปฏิรูปประกันสังคม เรื่องความปลอดภัยอาชีวอนามัย เรื่องแรงงานนอกระบบ แรงงานข้ามชาติ เรื่องเกษตรพันธสัญญา และการตั้งศูนย์ช่วยเหลือแรงงาน ผู้ประสบภัยน้ำท่วม เป็นต้น

โครงการอาจต้องมีวันยุติ แต่บทบาทและหน้าที่ในการสื่อสารแรงงาน สร้างสรรค์สังคม ยังคงต้องดำเนินต่อไป ส่วนผลลัพธ์จะเป็นอย่างไร นั่นคือสิ่งที่นักสื่อสาร ขบวนการแรงงาน และภาคีที่เกี่ยวข้อง ต้องร่วมกันสรุปบทเรียน ฝึามอง และให้การสนับสนุนต่อไป

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อ

กิตติกรรมประกาศ

คำนำ

สารบัญ

1. ความเป็นมา หลักการและเหตุผล	1
2. วัตถุประสงค์และเป้าหมาย	2
3. กรอบแนวคิด และยุทธศาสตร์หลัก	3
4. กลุ่มเป้าหมายและพื้นที่ดำเนินการ	4
5. ระยะเวลาดำเนินงาน	6
6. ผลการดำเนินงาน	6
6.1 การพัฒนารูปแบบการสื่อสารภายในขบวนการแรงงาน	6
6.2 การสร้างนักสื่อสารแรงงานให้เป็นกระบอกเสียง ในประเด็นเนื้อหาของตนเอง	10
6.3 สานสัมพันธ์ภาคีให้เข้าถึงสื่อสาธารณะ โดยจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมระหว่าง สื่อมวลชนกระแสหลักและกลไกแรงงาน 15	
6.4 การสร้าง connection ในการขับเคลื่อนประเด็นทางนโยบาย 1	9
6.5 การบริหารจัดการ	21
7. ผลที่ได้ตามตัวชี้วัด/เป้าหมายของโครงการ 2	2
8. ผลอื่นๆที่ได้นอกเหนือจากเป้าหมายที่คาดการณ์ไว้ 2	4
9. ปัญหาและข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนา 2	6
ภาคผนวก ก รายชื่อนักสื่อสารแรงงาน แยกตามศูนย์แรงงานในพื้นที่	28
ภาคผนวก ข รายชื่อสื่อมวลชนที่นำเสนอข่าวขบวนการแรงงาน	43
ภาคผนวก ค โครงสร้างการบริหารจัดการ	47
ภาคผนวก ง ภาพถ่ายกิจกรรม	48
ภาคผนวก จ ตัวอย่างผลงานของโครงการ	51